

2004
Årgång 13

GILLET

Tidskrift för Carlstads-Gillet

Per Berggrén

TACK FÖR VÄNLIGA ORD!

Det var med viss tvekan jag antog den stora utmaningen att stå som redaktör för Carlstads-Gillet's tidning Gillet för ett år sedan. Trots att jag hade bott i Karlstad i över 40 år var jag ju ny i föreningen. Jag kunde ju omöjligt besitta samma djupa kunskaper om och känslor för vår stad som dem som var födda här.

All oro visade sig emellertid vara obefogad. Tidningen har väckt stor uppmärksamhet och många vackra ord har riktats till mig. Detta tackar jag för och det sporrar naturligtvis till att fortsätta med att försöka göra nya intressanta nummer.

TACK TILL BIDRAGSGIVARNA

Men man gör ju inte en sådan här tidning ensam. För att få bredd på innehållet krävs att flera författare ställer upp och är villiga att dela med sig av sina kunskaper och erfarenheter. Det är därför glädjande att så många har hört av sig och velat bidra till årets tidning.

Ett varm tack riktar jag till dem som medverkar i detta nummer. Ni bidrar till att intressanta uppgifter sparas till eftervärlden. Era artiklar blir historia som våra efterlevande kan fördjupa sig i när de vill veta vad som hänt i staden.

Eftersom vi firar 60-årsjubileum är tidningen lite extra påkostad i år. Några sidor har bilder i färg och tidningen är dessutom lite tjockare än förra året.

Per Berggrén

OMSLAGSBILDEN
Christian Erikssons skulptur av
Karl IX i Residensparken

Innehåll

Åldermannen har ordet, <i>Leif Alte</i>	Sid 3
Samtal med Olov Wennberg, <i>Per Berggrén</i>	Sid 4
Karlstad 100 00, <i>Per Berggrén</i>	Sid 5
60-årsjubileet, <i>Per Berggrén</i>	Sid 8
Kultur- och nöjesliv 1850, <i>Hans-Erik Sennmark</i>	Sid 13
Trädgårdsmästarskolan, <i>Anders Blomqvist</i>	Sid 16
Ritare Andersson på verkstan, <i>Carl-Eje Granquist</i>	Sid 20
Gamla gymnasiet 1765	Sid 22
Grevinnan von Gerdtten, <i>Johanna Magnusson</i>	Sid 24
Höstgillet 2003, <i>Per Berggrén</i>	Sid 28

GILLET

Tidskrift för Carlstads-Gillet
Nummer 17, årgång 13, 2004

ADRESS

Kungsgatan 7, 652 24 Karlstad
054 15 84 09, telefonsvarare

ANSVARIG UTGIVARE

Leif Alte

REDAKTÖR

Per Berggrén,
Strandvägen 18, 652 23 Karlstad, 054-24 06 99
perberggren@comhem.se

TEXT, FOTO OCH LAYOUT

Per Berggrén där annat ej anges

TRYCK

Ale Tryckteam i 600 exemplar

Bidrag till nästa års tidning mottages tacksamt av redaktören senast 2005-01-31

Ett allmänt intresse för gamla Karlstad breder ut sig och nya medlemmar strömmar till Carlstads-Gillet. 60-årsjubileet blev en pampig tillställning med omkring 120 gäster. Men det finns orosmoln i horisonten. I nedanstående utdrag ur sitt tal vid vårgillet berörde åldermannen detta.

Leif Alte

”Det är viktigt att inte tappa sugen”

Leif Alte

Sedan några år har Carlstads-Gillet tillsammans med Värmlands hembygdsförbund, Karlstads hembygdsförening och Läroverkets kamratförening kunnat utnyttja delar av andra våningen i Gamla Gymnasiet som kansli och möteslokal för Rådet. Tanken var att gemensamt kunna betala hyran genom att rusta upp Prästamötesalen och att hyra ut den som möteslokal. Efter ingripande av Riksantikvarien har emellertid detta visat sig vara ogenomförbart. Två av föreningarna har därför lämnat lokalerna och detta innebär sannolikt att även vi av ekonomiska skäl tvingas lämna Gamla gymnasiet. Frågan är just nu högaktuell och Gillets fortsatta hemvist är för närvarande en öppen fråga.

Ett bekymmer utöver själva lokalfrågan är var våra inventarier skall förvaras. En idé är att tavlor, fotografier m.m. skall finnas tillgängliga för allmänheten i ett särskilt Karlstadsrum på Värmlands museum. Kanske kan det även gälla vår fina f.d. drätselkammarmöbel som nu står i det s.k. Karlstadsrummet i Gamla gymnasiet. Det kan bli något positivt av detta – våra tillhörigheter kan komma flera till del än vad som tidigare varit fallet.

Viktigt är att vi inte tappar sugen utan blickar framåt även om just nu problemen står för dörren.

Olov Wennberg har genom sitt engagemang i bevarandet av Karlstads kultur bidragit till att flera gamla miljöer finns kvar. Han och hans bror Curt var under flera år ägare till C J Wennbergs mekaniska verkstad. Ett samtal med Olov ger en inblick i stadens historia.

Samtal med Olov Wennberg

Per Berggrén

Om bildandet av Carlstads-Gillet

På 1940-talet började rivningsraseriet i Karlstad. Vackra, fullt användbara hus revs för att ge plats åt modernare byggnader. Till och med kulturskatter som kvarteret Almen och den vackra Östra bron hotades. Den sistnämnda skulle förstärkas för att hålla för tyngre trafik. Man trodde att de flata stenarna i brosidorna kunde tas bort och efter förstärkning av brobanan läggas rätt igen, något som var "Näst intill omöjligt". Karlstad var på väg att förlora sin själ. Det krävdes krafttag för att bevara allt det värdefulla som fanns kvar i staden från tiden både före och efter den stora branden 1865.

Curt Wennberg fick idén till att starta en sammanslutning med inriktning att bevara Karlstad, när han i Stockholm på hotell Gillet träffade två ledande män i Stockholms-Gillet. Dessa lät honom välvilligt ta del av sina stadgar och övriga handlingar som krävdes för att starta en motsvarighet i Karlstad. Hemkommen till Karlstad diskuterade Curt Wennberg bildandet av ett Karlstads-gille med bland andra sin bror Olov, folkskollärare Sigurd Gustavsson, fil doktor Valdemar Vendel och andra intresserade karlstadsbor. En annons i NWT kallade stadens välfredade män till ett möte på Stadshotellet den 18 februari 1944 för att bilda ett gille i Karlstad.

Ett fyrtiotal medborgare hörsammade kallelsen och Valdemar Vendel öppnade det sammanträde där Carlstads-Gillet skulle bildas. Överstelöjtnant Fritz Dahlberg valdes till att bli Gillets förste ordförande och Sigurd Gustavsson blev den förste sekreteraren.

Intresset för Carlstads-Gillet var stort bland stadens invånare. Nya Wernlandstidningen skrev ofta om sammanslutningen och dess verksamhet och det var ständigt kö till att bli upptagen som medlem i föreningen. Mellan tio och tjugo nya medlemmar lovade att vårda Karlstads kulturella intressen vid varje nytt gille.

Under årens lopp har Carlstads-Gillet engagerat sig i många frågor och de styrande i staden ser Gillet som en viktig samarbetspartner i kulturella sammanhang. Ibland har samarbetet fungerat bra och politiker som Håkansson och Wallander visade att de hade känsla för att vårda det som var bevaransvärt i staden. Många gånger har emellertid lyhördheten från de styrandes sida varit obefintlig och värdefulla miljöer har därigenom gått förlorade.

Varje tid har sina viktiga frågor och i dag, när Carlstads-Gillet funnits i 60 år, är det stora diskussionsämnet i staden hur det skall bli med det projekterade Resecentret. Enligt förslaget från den styrande politiska majoriteten skall en bussomstigningsplats kopplas till stationsbyggnaden samtidigt som trafiksituationen på Hamngatan förändras.

Andra diskussionsobjekt år 2004 är hur man bäst skall utnyttja kajen framför Stadshotellet. Dessutom är de flesta överens om att restaurang Prämen och snabbmatsrestaurangen borde bort från kajen framför det gamla telegraphuset.

Om C J Wennbergs mekaniska verkstad

En dag 1864 kom en femtonårig pojke till Karlstad för att söka sin utkomst. Hans namn var Carl Johan Wennberg. Hos stadens förnämste smed, Knut Bergman, vid Skutbyggaregatan – där Karlstads stadshus nu reser sig – gick han i lära i sex år och 1875 startade han egen verkstad på Drottninggatan 9.

I mitten av 1800-talet var Karlstad en småstad med cirka 4 000 invånare. Efter den förödande branden 1865 byggdes en ny stad upp efter en ny stadsplan. Tillkomsten av nordvästra stambanan bröt isoleringen. Expansionen började.

Utvidgades gjorde också C J Wennbergs rörelse. Från vagnmakeri och smedja till mekanisk verkstad med ångmaskiner och ångbåtar som specialitet.

År 1925 övertog sonen Simon ledningen av företaget. Sedan dess var specialmaskiner för massaindustrin en av huvudprodukterna. Sonsönerna Olov och Curt tog vid 1944.

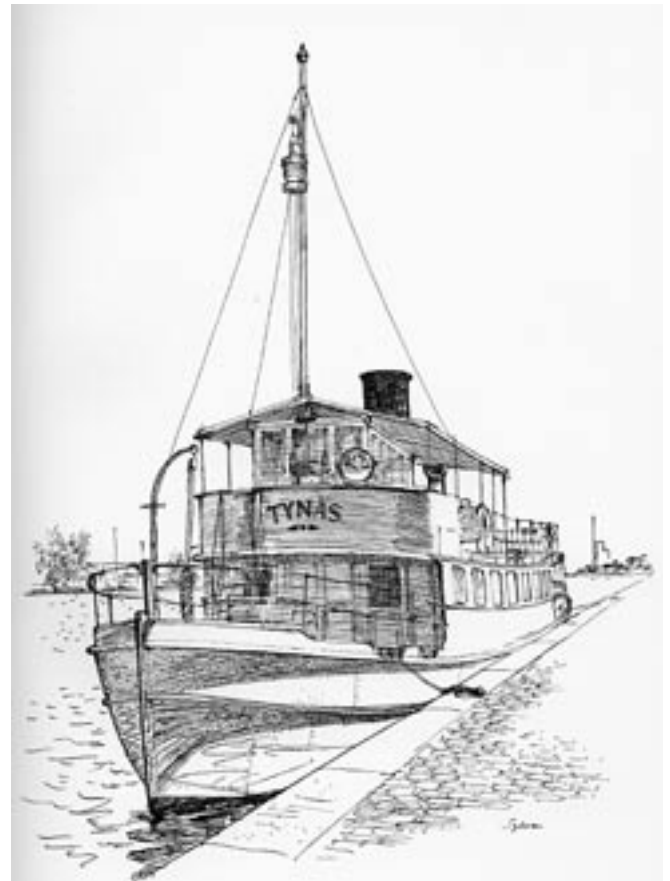
Olovs farfar, Carl Johan Wennberg, grundade firman C J Wennbergs mekaniska verkstad år 1875 och ledde dess verksamhet i 50 år.

Inledningsvis tillverkades vagnar av olika slag. Bilden visar en promenadvagn – en fransk Viktoria

År 1894 byggdes gjuteriet i Viken.

Ångmaskiner och ångbåtar blev de viktigaste produkterna i början av 1900-talet. Under åren 1907-1913 tillverkades bland annat Lusten-båtarna. Under den här tiden byggdes också passagerarångbåten Tynäs, som transporterade Karlstadsborna till Hammarö

Kommunalrådet Lena Melesjö-Windahl

Lena Melesjö-Windahl har med undantag av ett år, 2002, varit kommunalråd i Karlstad sedan 1998. Ingen vet bättre än hon vad som har hänt, vad som händer och vad som kommer att hända i staden. Tidningens redaktör fick en pratstund med henne.

Karlstad 100 000

– Kommunledningens visioner och tankar

HÖG MÅLSÄTTNING

Karlstad 100 000 är namnet på den vision om Karlstads framtid som kommunledningen har myntat. Detta betyder inte att staden till varje pris måste växa med rekordfart för att inom några år ha fördubblat sitt invånarantal. Visionen är en hög målsättning som i det här fallet skall ses som en siffra som betecknar god livskvalitet för de människor som bor i staden likaväl som för dess besökare. 100 000 betyder att karlstadsborna skall kunna bo och verka i en tilltalande miljö. Företag skall vara villiga att etablera sina verksamheter inom kommunens gränser och turister från jordens alla hörn skall tycka att Karlstad är en intressant stad att besöka.

Vad görs då för att uppnå dessa höga mål? I en enkät har framgått att 80 % av karlstadsborna trivs i sin stad och vill bo där, gärna nära centrum. Därför pågår ett stort arbete med att göra Karlstad ännu mer attraktivt. Stora förändringar av staden är redan genomförda. Som exempel kan nämnas att den äldre delen av Värmlands museum, Cyrillushuset, är nyrenoverat bland annat med medel från Karlstads kommun och parken söder om byggnaden kommer att förskönas. Stadsträdgården har fått nytt liv genom ett effektiviserat underhåll och Hagatorget har fått ett nytt utseende.

BOSTADSBRIST

På grund av att det i dag råder bostadsbrist i staden har ett intensivt bostadsbyggande påbörjats. Målsättningen är att inom de närmaste åren bygga 1 000 nya lägenheter varje år. Området Södra Råtorp, som erbjuder olika boendeformer, har redan påbörjats och de första lägenheterna är färdiga att tas i bruk redan år 2004. Viken, Orrholmen, Zakrisdalsområdet och Hamnen är andra delar av staden som planeras för bostadsbyggande.

Det är viktigt att företag i olika branscher finns representerade i kommunen. IT-sektorn, som vid sekelskiftet var glödhet, men som i början av 2000-talet gick in i svår kris, finns fortfarande representerad med ett stort antal anställda i Karlstad. Annars är industrier kopplade till skogs- och pappersnäringen det som i dag har flest anställda och är mest betydande. Företagen ger arbetstillfällen och skall stötta så att de kan utvecklas och växa i kommunen. Men stöttningen måste ske med lagliga medel. Att pumpa in skattepengar i ett företag i kris är inte tillåtet.

UNIK MILJÖ

Men en stad består inte enbart av byggnader och företag. I Karlstad

Per Berggrén

Målsättningen är att bygga 1 000 nya lägenheter per år i Karlstad. På bilden är arbetena i full gång i Södra Råtorpsområdet, där de första hyresgästerna redan flyttat in

måste vi slå vakt om den unika miljön i Sveriges största deltaområde. Delar av våtmarkerna i Klarälvens mynning och närheten till Vänern måste värnas för att erbjuda karlstadsborna möjlighet att skapa sig en rik fritid genom att nå vattnet. Också ur turistisk synpunkt är det värdefullt med vattnet. Redan i dag besöks Klarälvsdeltat av fiskeentusiaster från flera andra länder.

Men det finns mycket annat som också är intressant för en besökare i staden. Gustaf Frödings minnesgård Alster tillhör numera kommunen och kommer att drivas som ett av de stora turistmålen i staden. Dessutom finns Värmlands museum, Stadsträdgården, Löfbergs lila arena, Värmlandsoperan och mycket annat som gör Karlstad till en av landets mest besöksvärda städer.

FLER BESÖKARE ÄN EIFFELTORNET

I dag har Bergviks köpcentrum i Karlstad 600 000 besökare per år, vilket är fler än vad Eiffeltornet har. Det område som är mest utvecklingsbart är turismen. Över hela världen ökar denna näringsgren. Människor från alla världens hörn vill se och uppleva andra delar av jordklotet när möjligheterna att resa utökas. De gamla öststatsländerna och Asiens folkrika stater besitter en enorm potential och det gäller att få dessa att upptäcka Karlstad. Den nytillsatte turistchefen har här en viktig uppgift att fylla.

I detta sammanhang måste också påpekas vikten av ha en väl fungerande transportorganisation. Varje dag reser 12 000 personer till Karlstad och 8 000 lämnar staden. 20 000 resenärer skall passera centralstationen eller bussterminalen. I framtiden kommer siffran att öka ytterligare. Det är då nödvändigt att skapa en lösning som underlättar för de resande och som är användbar för lång tid framåt, kanske 50 eller 100 år. Det föreslagna resecentret vid stationen har varit föremål för otaliga utredningar som alla kommit fram till att den bästa placeringen är vid den nuvarande stationsbyggnaden.

INFORMATIONSTRÄFFAR

Framtiden innebär många spännande förändringar i Karlstad. Mycket kommer att byggas. Många nya människor kommer att synas på stadens gator och torg. Nya företag kommer att etableras. Detta är angelägenheter som berör alla karlstadsbor och det är viktigt att alla deltar i förändringsprocessen. Kommunen avser att inbjuda invånarna till diskussions- och informationsträffar för att bredda sitt beslutsunderlag och för att ge kunskap om och motivera fattade beslut. Det är ett starkt önskemål att kommuninvånarna, och då framför allt de som är knutna till Carlstads-Gillet, deltar i dessa träffar och på så sätt bidrar till att skapa den ”perfekta” staden.

Vårgillet och 60-årsjubileet 2004

Per Berggrén

Vårgillet 2004 sammanföll med firandet av Carlstads-Gillet sextioårsjubileum. Festligheterna i samband med dessa stora händelser ägde rum en strålande vårdag den 24 april i Frimurarhusets vackra lokaler. Cirka 120 medlemmar med dam respektive herre hade anmält sig till banketten och dessa fick uppleva en tillställning som innehöll allt från högtidlig intagning av sexton nya medlemmar och superb måltid till färgsprakande bensprattel och dans till litet storband.

CARLSTADS-GILLET'S FOND

Kvällen inleddes med korta förhandlingar i den pampiga Johannessalen. En av punkterna på dagordningen var att besluta om höjning av medlemsavgiften med 25 kronor till 175 kronor. De nya pengarna skulle, enligt rådets förslag, öronmärkas till en fond. Genom bidrag från denna skulle författare uppmuntras att skriva om Karlstad. Närvarande medlemmar svarade utan diskussion *ja* på åldermannens fråga om mötet ville fatta beslut i detta ärende. Detta betyder att den som tar på sig uppgiften att dokumentera

något intressant om staden från och med år 2005 kan ansöka om en penningssumma ur denna fond till hjälp med framställningen av en sådan skrift.

SEXTON NYA MEDLEMMAR

En klar tendens i tiden är att intresset för historia och gammal kultur stadigt ökar. Det gör också viljan hos många, både kvinnor och män, att engagera sig i Carlstads-Gillet. Mellan 15 och 20 medlemmar har anslutit sig till Gillet de senaste mötena och vårgillet var inget undantag. Elva kvinnor och fem män svarade *ja* när åldermannen frågade om de ville leva upp till Carlstads-Gillet's stadgar.

HEDERSMEDLEM

Nästa punkt på mötets dagordning var att ta ställning till rådets förslag att utse före landshövdingen, riksmarskalken Ingemar Eliasson, till hedersmedlem i Carlstads-Gillet. *För sitt välkända intresse för de syften som Carlstads-Gillet uppsatt som sitt mål* var rådets motivering till förslaget. Även detta var en lätt fråga för mötet

Invigningsceremonin i den pampiga Johannessalen

Åldermannen, Leif Alte, och några av de nya medlemmarna. Från vänster Aina Svensson, Dan Signell, Lena Sewall, Elsa Samuelsson, Anita Ronge-Eneroth, Johanna Magnusson, Kristina Ljung och Marie Lindberg-Kvarnström

Fler nya medlemmar. Från vänster Gundega Liede, Gösta Larsson, Per Erik Kvarnström, Tore Jonsson, Kurt Johansson, Anna Hedstrand, Monica Elgh och Margit Eklund

att avgöra. Ännu ett kraftfullt *ja* från närvarande medlemmar tydde på att rådets förslag ansågs välbetänkt. Den nye hedersmedlemmen tackade för den, som han sade, fina utmärkelsen och berättade att han en gång drömde om att bo i gult hus vid en å. Detta är ju en dröm som gått i uppfyllelse för vår före landshövding, eftersom ju residenset är gult och ligger vid Klarälven. Han passade också på att önska att någon skulle vilja forska i ämnena *Hur upplevde Karlstadsborna unionsupplösningen 1905* och *Vad hände i Karlstad 1809 när Adlersparre påbörjade marschen mot Stockholm*.

BANKETTEN

Efter förhandlingar och högtidliga ceremonier i Johannessalen var det dags att avnjuta aftonens festmåltid. Den inleddes med drink i hörnrummet, där kvällens toastmaster, Urban Edberg, gav anvisningar till dem som tänkt sig att hålla tal under middagen.

Drinken var snabbt avklarad och dörrarna till den vackra festsalen öppnades. Gästerna placerades vid tolv fristående bord. Äldermannen, Leif Alte, önskade välkomna till bords och kvällens andra avdelning tog sin början. Den traditionstygda miljön, de läckra maträtterna, de välsmakande vinerna och den perfekta serveringen gjorde måltiden till en upplevelse som sent skall glömmas.

TALEN

Till ett jubileum av det slag som Carlstads-Gilletts medlemmar fick uppleva denna kväll i Frimurarhuset hör ett antal högtidliga tal. En lång rad talare hade anmält sig och först i raden stod Bertil Ragne som berättade om frimurarna och deras vackra byggnad. Nästa talare var Gundega Liede och hennes anförande följdes av en dansföreställning där hon själv tillsammans med fem flickor ur hennes danstrupp bjöd på en fartfylld och färgsprakande uppvisning.

Karlstads kommun representerades av Mats Åhrén som överlämnade ett vackert blomsterarrangemang till Gillet. Lars Wennberg

uppvaktade med en skrift om Fryksdalens Gille, som är, tryckte han på, 30 år äldre än Carlstads-Gillet. Karl-Axel Branzell hade medfört ett antal uppsatser av Hembygdsföreningens medlemmar om olika stadsdelar i Karlstad, vilka överlämnades till Gillet.

En höjdpunkt på talarlistan var när Anita Ronge-Eneroth, dotter till Mats Ronge, som skrivit den innehållsrika boken *Det gamla Karlstad*, berättade om sin far. Hon berättade att hennes pappa alltid satt och skrev på sin bok, något som vi Karlstadsbor är mycket tacksamma för.

Lena Sewall, årets värmlänning i Värmländska sällskapet i Stockholm, talade initierat om värmlandskorp och Johanna Magnusson avslutade den långa raden av talare med att förklara att intresset för Karlstads historia inte enbart är något som berör den äldre generationen. Nyblivne hedersmedlemmen, Ingemar Eliasson, framförde gästernas tack för maten och passade samtidigt på att berätta historien om den äldre mannen som hade kört i diket med sin bil. Han ringde efter bärgning men ville inte berätta för bärgarna var han befann sig, eftersom han hade varit ute på hemligt kärleksäventyr.

Under måltiden sjöngs två verser ur Axel Kamps *Värmlandsnöbens löv*, där ju en av verserna handlar om Karlstad, och middagen avslutades med att alla sjöng Värmlandsvisan stående.

DANSEN

Klockan hann närma sig 23 innan kvällens orkester, Steamboat Saloon Orchestra, kunde stampa in till den första svängiga låten. Att musiken var uppskattad märktes på det flitiga dansandet och när klockan blivit 01 kom det som en stor överraskning för de flesta att kvällen redan hade tagit slut.

Det kombinerade vårgillet-60-årsjubileet blev en fullträff. De vackra lokalerna gav festen den bästa inramning man kan tänka sig. Arrangemangen fungerade in i minsta detalj och en och annan tyckte att Carlstads-Gillet borde fira sitt 61-årsjubileum om ett år.

Carlstads-Gilletts Råd 2004 hade organiserat 60-årsjubileet. Från vänster på bilden ses Karl-Axel Hjert, skattmästaren Per-Anders Olsson, vice älderman Martin Edman, Ragnar Hedin, Lena Flink-Maechel, äldermannen Leif Alte, redaktören Per Berggrén, munskänken Bill Ivarsson och skrivaren Erik Hellberg. Carlåke Skoghäll och arkivarien Anders Blomqvist saknas på bilden.

Lena Sewall talade om Värmlandskorv

Karlstads kommuns kulturchef, Mats Ahrén, uppvaktade Karlstads-Gillet med ett vackert blomsterarrangemang

Gundega Liede uppträdde med sin danstrupp och Johanna Magnusson förklarade att Karlstads historia även berör den den unga delen av befolkningen

Anita Ronge-Eneroth berättade om sin far som alltid skrev på sin bok "Det gamla Karlstad"

Karl Axel Branzell uppvaktade från Karlstads Hembygdsförening

Bertil Ragne berättade om Frimurarhuset

Lars Wennberg överlämnade en present från Fryksdalens Gille

Gundega Liedes baletttrupp genomförde en dansuppsvisning i högsta tempo som innehöll både klassisk dans och can-can. De duktiga danserskorna avtackades med blommor av vice äldermannen Martin Edman

Kvällen avslutades med dans till mycket uppskattade Steamboat Saloon Orchestra

WERMLÄNSKA KORRESPONDENTEN.

Lördagen den 20 Juli

1850.

År 1850 hade Karlstad endast 3 730 invånare. Ändå blomstrade nöjeslivet i staden. Karlstadsborna roades av både svenska och utländska underhållare.

Några glimtar ur kultur- och nöjeslivet i Karlstad år 1850

Hans-Erik Sennmark

Vid mitten av 1800-talet utgavs i Karlstad under några få år en tidning med namnet Wermländska Korrespondenten. Den kom ut varje lördag och innehöll normalt fyra tätttryckta sidor med in- och utrikesnyheter, samhällsinformation från länsstyrelsen, staden och rådhusrätten samt inte minst annonser.

Jag har i min ägo en raritet i form av en inbunden tryckt årgång, 1850 års, av denna tidning. Ett närmare studium av tidningen och inte minst av dess annonser ger många intressanta inblickar i livet i staden vid den här tiden. Det är med hjälp bl a av denna källa jag vill förmedla några tidsbilder från det dåtida nöjes- och kulturlivet i staden.

Karlstad år 1850 hade 3 730 invånare. Trots sin status av både residensstad och biskopssäte var den en liten landsortshåla. Det ger alltså anledning förmoda att nöjes- och kulturlivet inte kan ha varit särskilt omfattande eller varierat. Men när man studerar annonserna i WK om olika evenemang och tillställningar får man ett helt annat intryck.

TEATERLIV

Karlstad hade vid den aktuella tiden en teaterbyggnad som låg ungefär där stadshotellets terrass nu ligger. Byggnaden var en tämligen enkel rödmålad träbyggnad som upplystes med rovoljelampor men saknade uppvärmning. Den lär ha rymt bortemot 400 åskådare och ansågs, trots sin torftighet, som en av de bättre i landsorten. Den egentliga teatersäsongen inträffade främst under persmässotid i juli. Skälet härtill var väl en större publiktillströmning vid den tiden på

grund av pågående marknad. Naturligtvis spelade det också roll att teaterbyggnaden som nämnts saknade uppvärmning. Trots detta användes teatern även några enstaka gånger under vintern. Den 16 februari annonserades en aftonunderhållning till den 18:e bestående av "Balett och Konstdansar, Equilibrier, Chinesiska Lekar och Strabatt – Voltige m m". Samma föreställning gavs även den 19:e och på mångas begäran också den 24 februari. Trots kylan i salongen fick man alltså ge en extraföreställning för att klara publiktillströmningen.

Första egentliga teaterföreställningen för året gavs den 15 april. Nåväl, teater och teater. Förutom "dramatiska Scener" visades Nya Italienska Pantomimer och Akademien för lefvande Marmorbilder. Det hela avslutades med lindans och "plastiska framställningar". Den 21 april gav samma sällskap (C A Neuman & C:i) en föreställning med tre enaktare som avslutades med "Olympiska Shawlgrupperingar samt komisk Italiensk pantomime i 1 akt".

Den 7 juli inleddes teaterns sommarsäsong. Staden besöktes av ett teatersällskap under ledning av J W Weselius som gav ett antal föreställningar under juli och augusti månader. Teatersäsongen fortsatte således långt efter persmässan, som upphörde den 19 juli. Under tiden 7 juli-1 september gavs sammanlagt upp emot ett 20-tal föreställningar, under persmässan praktiskt taget dagligen och under övrig tid två gånger i veckan. Sällskapet hade en betydande repertoar och innehållet växlade mellan skådespel, komedi, monolog, lustspel med sång och t o m en operett av en kompositör vid namn Mehul. Några för oss idag kända titlar eller pjäsförfattare

fanns i allmänhet inte. Det enda mera kända författarnamn jag kunnat finna var August Blanche som svarade för ett divertissement i en akt med titeln Silfverbröllopet. Skådespelarnamn angavs endast undan-tagsvis i annonserna.

Ett axplock ur pjästitlarna kan kanske förmedla lite tidsatmosfär. "Landtrollan i Saint-Flour, Kungen och Gatsångerskan, Studenten och hans älskarinna, Friarn från Åbo, De begge Hittebarnen vid Notre Dames bro i Paris, Enfalden från Landet, Indianerna i England, Min Snusdosa eller hur man kommer fram i Verlden."

Recensioner i tidningen förekom endast sporadiskt. Den 20 juli stod att läsa: "Hr Weselius gifver nu dagligen representationer å härvarande theater och har hittills sett dem temligen frekventerade. --- Hr W: i trupp står på en vacker höjd av konstnäransående. Hr Forssberg fortfar att vara publikens favorit --- Bland fruntimmerspersonalen har Mamsell Liljegren numera öfvertagit de förnäm-

sta rollerna --- Hr Weselii repertoar är ganska betydlig, och många här icke förr sedda pjeser hafva redan varit gifna."

Det kulturella utbudet under permässan omfattade inte bara teater, utan även musiklivet fick sitt. Familjen Sauvlet annonserade att man gav musik på "Herregården" (d v s Sundsta herrgård) varje afton under marknaden då vädret var vackert. Även dessa föreställningar kommenterades välvilligt i tidningen med att familjen Sauvlet under marknaden med utmärkt bifall på en bättre restauration låtit höra sina musikaliska prestationer.

NÖJESLIV

Nöjeslivet i Karlstad omfattade naturligtvis inte bara sådana tillställningar och evenemang som annonserades i tidningspressen. För att ta några exempel kan nämnas de båda utvårdshusen. "Åttkanten" hade öppnat redan år 1838 och "Herregården" år 1849. Vid den senare fanns också en kägelbana. Vintertid var slädpartier ett omtyckt nöje och långa karavaner av hästar med fordon kunde dra ut till Edsgatan. Under marknaderna kunde man roa sig med karuseller, skjutbanor och annat sådant som hör marknader till.

Om jag nu övergår till annonsmaterialet i WK för att spegla nöjeslivet i staden kan man konstatera att utbudet särskilt under sommaren var ganska varierat. Det visar bl a följande två evenemang. Söndagen den 16 juni uppsändes två Montgolfieriska Luft-Ballonger från Herrgården, en kl ½ 8 och en kl 8 på kvällen. Under den sista ballongen medföljde "en figur af en karl".

Under några dagar i slutet av juli var det dags för ett "nöjesinslag" av ett lite mera udda slag. Jag vill inte undanhålla läsarna något i den innehållsrika annonstexten. (WK 20 juli)

De tre Dvärgarne

Syskonen Green från Hamburg äro anlände till Staden, och förevisas under loppet av några dagar, hvarvid de komma att uppträda såsom Kejsar Napoleon, General Wellington med Gemål och Hofdam. Johanna är 28 år gammal, 28 tum hög och väger 30 skålpund, Catharina är 41 år gammal, 36 tum hög och väger 41 skålpund. Hieronymus är 24 år gammal, 34 tum hög och väger 34 skålpund. De äro så regelbundet och väl vuxna, att de öfverallt väckt rättvis uppmärksamhet och deras likar hafva här aldrig varit sedde.

Lokalen är uti Snickare Stenströms gård, midt emot Lancaster-skolan; närmare är genom affischer tillkännagifvet

J. Hawlitschek
från Hamburg

Under vinter, vår och höst anordnades ett antal soiréer på frimurarhuset, som låg på ungefär samma plats som det nuvarande, men som förstördes i branden 1865. De arrangerades av ett soirésällskap som startats omkring 1830 och som hade till uppgift att bjuda på sällskaplig underhållning. Vid soiréerna spelades musik, det dansades och uppfördes små teaterstycken. Även baler och maskerader

Theater.

Söndagen den 21 Juli, för första gången:
Arrendatorn,
Komed i 2 akter af Dumanoir och Denneby,
Öfversättning.
Derefter:
Friarn från Åbo,
Lustspel med sång i 2 akter, Svenskt-Finskt
Original.

Måndagen den 22:
Tornet i Ferarra,
Skådespel i 4 akter af Lafont och Sauvage;
Öfversättning.

Nästa Representation skall genom affischer
tillkännagifvas.
Spektaklerna börjas kl. 7 och slutas omkring
kl. 10 e. m. **J. W. Weselius.**

De Tre Dvärgarne,
syskonen Green från Hamburg,
äro anlände till Staden, och förevisas under loppet af
några dagar, hvarvid de komma att uppträda såsom:
**Kejsar Napoleon, General Wellington
med Gemål och Hofdam.**

Johanna är 28 år gammal, 28 tum hög och väger 30
skålpund. Catharina är 41 år gammal, 36 tum hög och
väger 41 skålpund. Hieronymus är 24 år gammal, 34
tum hög och väger 34 skålpund. De äro så regelbundet
och väl vuxna, att de öfverallt väckt rättvis uppmärksamhet
och deras likar hafva här aldrig varit sedde.

Lokalen är uti Snickare Stenströms gård, midt emot
Lancaster-skolan; närmare är genom affischer tillkännagifvet.
Representationerna börja från kl. 10 till 12 samt från
kl. 3 till 9 e. m.
Första plats 16 sk. Andra plats 8 sk. banko. Barn
betala endast hälften.

J. HAWLITSCHKE,
från Hamburg.

Nöjesannonserna i Wermländska Korrespondenten
den 20 juli 1850

anordnades emellanåt, naturligtvis också den traditionella Oscarsbalen den 1 december. Den 17 februari hölls en maskeradbal, vars behållning skulle tillfalla ”de nödlidande Jemtlandningarne”.

I slutet av maj förekom två stora begivenheter med anledning av att det nybyggda passagerarfartyget Carlstad levererats och mottagits i sin blivande hemmahamn. Två lustturer med fartyget anordnades, en den 28 maj till Kristinehamn för rederiets aktieägare och deras familjer och en dagen efter till Kinnekulle, till vilken tur allmänheten inbjöds att deltaga. Turerna beskrevs i tidningens nummer den 1 juni. Mottagandet i Kristinehamn blev tydligen överraskande festligt. Att stämningen mellan de båda grannstäderna kanske inte alltid var så god kan man utläsa ur följande kommentar: ”Det är att hoppas att Christinehamnsboerne skola någon gång under sommaren återgälda visiten, sedan isen nu väl är bruten på den hittills så ringa gemenskapen emellan de bägge grannstäderna”.

Efter sommarsäsongens slut togs teaterlokalen i bruk igen den 13 oktober men nu för en helt annan typ av underhållning, vars innehåll och utförande jag inte har riktigt klart för mig. Den kallades Mekanisk Konst och Figur-Theater och beskrivs på följande sätt i annonsen.

Konst – Theater

Stor aftonunderhållning Blifver i morgon Söndagen den 13 oktober i härvarande Theater i 4 afdelningar med underteknads Mekaniska Konst- och Figur – Theater, Bestående af Mekaniska Bilder ifrån 3 till 6 à 7 quarters längd i kostym som utföra de mest beundransvärda och lifvande rörelser och vighetsprover, såsom Solodanser, Konstballetter, Jonglörkonster, Indianskt Käppspel, Styldansning, Metamorfoser, samt scener ur Komiska Pantomimer; hvarförutom underteknads båda barn komma att i 2:a afdelningen utföra Akrobatiska, Equilibristiska och Gymnastiska Lekar, som affischen närmare visar. Till slut En scen ur Don Juan. Spektaklet börjar half 7. Vidare genom affischer.

J.E. Meurk

Kan det möjligen ha varit någon sorts embryo till vad som senare skulle komma i en allt mera mekaniserad och teknifierad underhållningsbransch? Samma fråga kan man ställa sig när det gäller följande arrangemang som anordnades ett antal kvällar under senhösten. Det gällde en W. Thermenius från Stockholm som här i staden i slutet av november och början av december dagligen förevisade stora rundmålningar föreställande europeiska och amerikanska städer.

När vintern kommit på allvar erbjöds ett nöje, en fritidsaktivitet som antagligen var efterlängtd, i synnerhet av de yngre. Den 21 december annonserades att karusellåkning skulle anordnas på isen vid Södra Växnäs och att musik skulle ”uppföras” under åkningen och så skulle ske varje söndag så länge som väderleken tillät.

Till den tidens nöjen kan väl också räknas det brunnsliv som åtminstone i vissa kretsar utövades flitigt. Särskilt under våren

innehöll tidningen många annonser med erbjudanden om vistelser och behandlingar vid brunns- och badinrättningar på olika håll i landet. Men de karlstadsbor som ville idka brunnsliv på närmare håll behövde så att säga inte gå över ån efter vatten. Apotekare L Tjeder annonserade under våren och försommaren att Carlstads Badhus var öppnat och att brunnsdrickningen vid härvarande Carlsbaderinrättning skulle börja den 20 juni och pågå i 6 veckor. Alla sorters mineralvatten, såväl varma som kalla, serveras varje morgon ur ”appareljerna”. En rymlig vurst, d v s en hästdragen öppen vagn med långsgående bänkar, fanns att tillgå för gästernas räkning dagligen. Inrättningen låg på Lagberget, inte långt från gamla gymnasiet. Här lär ett livligt sällskapsliv ha utövats med deltagande av bl.a. bruks-societeten i Värmland.

Ångfartyget

CARL IX,

Kapten **L. Sundevall,**

afgår på sina reguliera toureer emellan Götheborg, Carlstad, Hult och Christinehamn på följande tider och med-lager passagerare och fragt gods:

hvarje Måndag från Christinehamn kl. 6 f. m.,
 " " från Hult kl. 9 f. m. och
 " " från Carlstad kl. 2 e. m. Ankommer
 " " Tisdag till Götheborg kl. 2 e. m. Återvänder
 " " Fredag från Götheborg kl. 6 f. m.
 " " Lördag från Carlstad kl. 11 f. m. och
 " " från Hult kl. 4 e. m. Ankommer s. d.
 till Christinehamn kl. 5 e. m.

☞ Vid Hult möta Dilligencer, som genast efter fartygets ankomst afgår till Örebro, hvarifrån Ångfartyg afgår till Stockholm hvarje Söndagsmorgon. Från Carlstad till Stockholm kan man på denna linje färdas på 1 dygn och 8 timmar.

Fartygets kommissionärer äro:
 i Carlstad Hr P. F. Broms,
 i Kammenäset Hr C. F. Lundell och
 i Christinehamn C. J. Anderson & Co.

Ångfartyget

ARVKA,

Kapten **S. G. Hjort,**

afgår med passagerare och fragt gods:
 till Augusti månads slut, hvarje
 Söndag från Arvika, kl. 6 f. m.,
 " " från Amål, kl. 2 e. m.
 onsdag från Wenersborg, kl. 6 f. m.
 Tisdag Öfvertigger.
 Onsdag Öfvertigger.
 Thursdag från Götheborg, kl. 6 f. m.
 " " från Wenersborg, kl. 2 e. m.
 Fredag från Amål, kl. 2 f. m.
 Lördag Öfvertigger.

God restauration finnes om bord.
 Vidare underrettelser erhållas hos Fartygets kommissionärer, i Arvika af Herr C. H. Mörlin, Amål Herr P. Lennarson, Wenersborg Herr J. Spunk, Götheborg Herrar F. & H. G. Wensberg.
 Arvika i April 1868.

Divisionen.

Fragnit och fragt och expeditions biljetter med biljetter utgifvas af C. H. Mörlin.

Mer ur samma tidning: Turlistor för resa med ångbåt till Göteborg

Anders Blomqvist skrev i 2003 års Gillet om restaurangerna i Stadsträdgården. Ur hans avhandling om denna oas i Karlstad hämtar vi en intressant artikel även detta år, två fantastiska levnadsöden, som i dag är helt okänd för de allra flesta.

Den Wermländska Trädgårdsmästarskolan

Anders Blomqvist

Inför publiceringen av nedanstående kapitel ur min skrift om Stadsträdgården vill jag gärna ta med några händelser för att sätta läsaren in i sammanhanget.

Huvudanledningen till Magistratens beslut den 12 december år 1860 att anlägga en promenad och rekreationsplats, en Stads-trädgård i Karlstad, var ansökan och sedermera överenskommelse med dåvarande Hushållningssällskapet eller Kungliga Wermlands Hushållningssällskap som det då hette. Överenskommelsen innebar att sällskapet nu kunde flytta sin vid Carlberg i Grums bedrivna Wermländska Trädgårdsmästarskolan till Karlstad. Magistratens beslut hade föregåtts av tvenne ansökningar, åren 1857 och 1860, skrivna av sällskapets sekreterare, bergmästaren Frans von Schéele. Den andra gången lyckades bedriften mycket tack vare påverkan av den dåvarande provinsialläkaren dr Lagerstedt.

I överenskommelsen med staden ingick bl a att Hushållningssällskapet skulle stå för inackordering av skolans elever och delvis lönen till den blivande läraren och stadsträdgårdsmästaren, som kom att tituleras stadsträdgårdsdirektör. Övriga lärare i de teoretiska ämnena var de från gymnasiet kända namnen fil doktorerna Lars Magnus Larsson och Sven Hardin.

ORANGERIET

Vid uppbyggnaden fick den nya parken som genom skolan fick en utpräglad botanisk karaktär i typisk engelsk viktoriansk stil. Skolans elever skulle här vara behjälpliga vid utförandet av den nya parken, som ritades av den förste stadsträdgårdsmästaren Lorentz Ljungdahl.

Staden å sin sida förband sig, förutom att ställa nödvändig mark till förfogande, att bygga ett skolhus och växthus. Skolhuset är huset i Stadsträdgården med många namn. Efter skolhuset benämndes huset stadsträdgårdshuset för att i dag kallas orangeriet. I skolhuset utgjordes emellertid orangeriet endast av husets östra flygel. Orangeriet var här avsett för vinterförvaring av icke vinterhärdiga växter som sommartid var utplanterade på olika ställen i Stadsträdgården.

Skolhuset var i sig en mycket märklig byggnad. Det innehöll stads-trädgårdsdirektörens bostad, elevhem, undervisningssal, expedition samt ytterligare en mindre bostad. Vinden var avsedd som torkvind för i trädgården skördade fröer. Husets framsida upptog mellan de två flygdelarna det stora växthuset, som alltså var hopbyggt med själva skolhuset. Mannen bakom denna märkliga arkitektur var kaptenen Erik Wilhelm Sparre. Skolhuset byggdes år 1865, alltså samma år som den stora branden i Karlstad. Wermländska Trädgårdsmästarskolan som startade år 1854 i Grums fortsatte på våren 1866 i Karlstad. Skolan lades ned år 1876 till stor del beroende på det i Alnarp nyinrättade lantbruksinstitutet samt brist på medel från Hushållningssällskapet. Karlstad kan i alla fall ståta med att ha hyst den andra trädgårdsmästarskolan med teoretisk utbildning i landet.

Albert Löfgren – Märklig elev vid Trädgårdsmästarskolan

När man läste de gamla redogörelserna i Hushållningssällskapets årsberättelser över den Wermländska Trädgårdsmästarskolan uppstod tanken, vilka var dessa elever och vart tog de vägen? Förblev de trädgårdsmästare eller flöt de in i anonymitetens töcken. Det fanns dock ett undantag och ett lysande sådant. Elevens namn var Albert Löfgren från Stockholm. Han föddes den 11 september 1854 i Stockholm, genomgick Trädgårdsmästarskolan åren 1873 och 1874. Skolan hade haft svårigheter att rekrytera elever och hade därför gått utanför länet i sina ansträngningar för att värva elever. För året 1873 hade tvenne elever utanför Värmland svarat på annons och sökt till skolan. Förutom Löfgren var det Reinhold Bärling från Hassleda församling i Skaraborgs Län.

TILL BRASILIEN

Efter avslutad kurs i Trädgårdsmästarskolan återvände Löfgren till Stockholm. Här träffade han den mycket framstående botanisten fil

Stadsträdgårdshusets södra fasad under sent 1930-tal med orangeriet till höger. På bilden ses från vänster stadsträdgårdsmästare C G Glinge med son och parkanläggningens personal uppställd i god ordning.

dr Hjalmar Mosén. Denne erbjöd den blott 20-åriga Albert Löfgren att år 1874 medfölja Mosén på en vetenskaplig botanisk resa till Brasilien, som allmänt hantlangare, växtpressare och tecknare. Detta måste ha varit ett fantastiskt erbjudande och ett stort äventyr för den unge och lovande trädgårdsmannen. Härtill var det ett sällsynt tillfälle, att få del av Moséns stora botaniska kunskaper. Dr Mosén var nyligen anställd som Naturhistoriska Riksmuseets förste Regnellska amanuens. Dr Anders Fredrik Regnell å sin sida var läkare, som av hälsoskäl hade bosatt sig år 1841 i Caldas i den brasilianska staten Minas Geraes. Han tjänade mycket pengar både i sin läkargärning och som affärsman, härtill var han lidelsefullt intresserad av botanik. Samtidigt var han den store mecenaten, som inbjudit Mosén och Löfgren till sydamerika. Den Regnellska fonden är fortfarande än i dag den huvudsakliga ekonomiska garanten för svenska botaniska expeditioner till latinamerikanska länder. Fonden är även den ekonomiska garanten för Riksmuseets Regnell herbarium. Herbariet i Stockholm är världens fjärde i storlek största herbarium, innehållande inte mindre än 5,6 miljoner herbarieark.

Efter Moséns hemresa år 1877 stannade Löfgren kvar i Brasilien, där han år 1878 gifte sig med Emma Bremer av tysk - schweizisk släkt. Han bodde med sin hustru och sju barn större delen av sitt liv i São Paulo. Löfgren var en allsidig man med ett brinnande intresse

för botanik. Första tiden efter att ha lämnat dr Mosén vid hans hemfärd, arbetade Löfgren som lantmätare vid Paulista-järnvägen, samt som språklärare i Campinas. Samtidigt var han botaniskt mycket verksam och understöddes i detta värv av dr Regnell. Löfgren blev under en tid 1886-1898 föreståndare för både den botaniska och meteorologiska avdelningen vid det statliga institutet Comissão Geographica e Geologica i São Paulo. Alberto, som han hade ändrat sitt förnamn till, medverkade med flera vetenskapliga artiklar i Comissãos tidskrift Boletim. Han skrev en lokal flora, samt översatte både svenska och danska botaniska verk till portugisiska.

BOTANISK TRÄDGÅRD

Från år 1898 var han med i uppbyggnaden av den botaniska trädgården och skogsinstitutet vid Cantareira i São Paulo. Löfgren blev snart chef för trädgården, tidigare känd som Instituto Florestal. I samband med det svenska kungaparet Carl XVI Gustaf och drottning Silvias besök i Brasilien år 1992 fick parken namnet Albert Löfgren State Park vid en ceremoni i närvaro av kungaparet. Löfgren var en mångfacetterad man och hade många strängar på sin lyra. Det saknades inte heller kontroverser under hans liv i Brasilien. Han kämpade för att betona botanikens vetenskapliga värde. Naturskydd låg honom varmt om hjärtat, vilket innefattade

Orangeriets norra fasad. I dörren stadsträdgårdsdirektör C H Granquist.
Foto omkring 1910

bland annat skyddet av naturskogar. Inom dessa områden var han trivelsutan långt före sin tid.

Alberto Löfgren lämnade för en tid sin statliga tjänst och ägnade sig åt framställningen av garvännen från en Akacia-art. Han hade här gjort undersökningar av denna växt och funnit den innehålla rikligt med garvännen. Ett tyskt syndikat, som önskade att exploatera hans upptäckt, satsade pengar i ett 7500 hektar stort markområde för plantering av Akacian. Något större resultat av detta projekt blev det inte, utan projektet lades ner.

Han var oerhört verksam inom ett brett vetenskapligt område och hade många inflytelserika vänner. Av denna anledning blev han ofta konsulterad av myndigheterna. År 1910 blev han som expert i botanik och meteorologi ombedd, att medfölja till den nordbrasilianska staten Ceará för att där försöka bekämpa torkan med hjälp av konstgjord bevattning. Under alla sina resor ägnade han sig åt botanisk forskning och samlade en stor mängd herbarieark, som skänktes till Riksmuseet i Stockholm.

År 1914 blev Löfgren chef för den stora och mycket välrenommerade botaniska trädgården i Rio de Janeiro. Denna trädgård utvecklades under hans hand till att bli en av de förnämsta botaniska trädgårdarna i världen. Löfgren var också en av initiativtagarna till den brasilianska vetenskapsakademien i Rio de Janeiro, där han fungerade som institutionens förste sekreterare.

WASA-ORDEN

Under åren 1891-1914 var han svensk-norsk och efter 1905 svensk vice-konsul och sedermera mot slutet av ämbetsperioden erhöll han Wasa-orden. Löfgren upphörde aldrig med kontakterna med det gamla hemlandet. Med landsmän och kolleger i såväl det nya, som det gamla landet, var han en mästare i att hålla och knyta kontakter till båtnad för framför allt botaniken.

Doktor Löfgren, som han alltid kallades, trots att han inte hade några formella akademiska meriter, blev med tiden en mycket mångsidig botaniker. Vetenskapligt beskrev han mer än 50 nya arter av blomväxter. Han specialiserade sig på kaktusväxter, där han skrev en

monografi (beskrivning av alla kända arter inom ett växtsläkte) över kaktusläktet *Rhipsalis*. Arter av släktet *Rhipsalis* är med vår vanliga julkaktus närbesläktade växter. I detta verk beskrev han 11 nya arter. Orkidéer och sötvattensalger var också inom hans intressesfär. Ett algsläkte *Loefgrenia* samt ett orkidé-släkte *Loefgrenianthus* blev uppkallade till hans ära. Här kan nämnas att inte mindre än ett 40-tal arterpitet såsom *loefgrenii*, *loefgrenianus*, *loefgrenia* tillhörande 22 olika växtfamiljer har namngivits efter honom.

För sina pionjärarbeten i Brasilien, som nu först efter 100 år tillfullo har blivit förstådda, fick han för sina insatser redan år 1895 den Svenska Vetenskapsakademins Linnémedalj. Alberto Löfgren avled i Rio de Janeiro den 30 augusti 1918. I sanning ett märkligt människöde och ett vackert exempel på vad den dåvarande Trädgårdsmästarskolan i Karlstads Stadsträdgård kunde frambringa.

Nils Fredrik Höjjer – Ytterligare en elev med märkligt levnadsöde

Som tidigare omnämnts har det varit svårt att hitta något om Värmländska Trädgårdsmästarskolans elever och deras vidare öden. Men två elever har lämnat tydliga spår efter sig. Den ene var Albert Löfgren som avslutade sina studier år 1874 och utförligt porträtterats i ovanstående kapitel. Den andre var eleven vid den sista kullen i skolans historia, Nils Fredrik Andersson. Han tillbringade åren 1874 till 1876 vid skolan.

Vem var denne elev och vad blev det av honom? Nils Fredrik var son till en lantbrukare i Svanskog. N F Andersson föddes den 20 februari 1857. Han var född i ett gudfruktigt hem och blev redan som ettåring faderlös. Modern gifte om sig och redan tidigt fick han hjälpa till med jordbrukets bestyr. Ofta såg man honom ute i markerna vallande familjens får. Redan hans farfar hade fört in honom i religiösa banor. Under konfirmationstiden hade Andersson funderingar på att i likhet med sin farbror studera till präst. Men farbrodern, som var ingen mindre än kyrkoherden Jan Petter Höjjer i Ölme, sade till honom: "Nej när Du blir lika gammal som jag är nu, har en dräng det bättre än en präst. Du bör i stället bli jordbrukare". Hans barnatro skulle snart förbytas i tonårens ystra upptåg.

TILL ÖLME

Som tonåring flyttade Nils Fredrik Andersson till sin farbror, kyrkoherden i Ölme. Tiden hos honom upplevde han som en glad och lycklig tid. Han var ofta ute och studerade naturen, oftast ridandes och blev något av en cirkusartist på hästryggen. Här i naturen fick

han sina grundläggande insikter och med kyrkoherdens ord i minnet sökte han in till Värmländska Trädgårdsmästarskolan i Karlstad.

Kyrkoherden Jan Petter Höijer var samme person, som vi tidigare känner som vicepastorn Höijer i samband med den stora branden i Karlstad. Nils Fredrik Andersson var vid Trädgårdsskolan en mycket lärorik elev och hade stor fallenhet för trädgårdsyrket. Det gick således mycket bra för honom. Han hade ett stort intresse för trädgårdsarkitektur och planering av trädgårdar. Denna egenkap var så framträdande att han fick förtroendet att på egen hand vikariera för stadsträdgårdsdirektör C A Carlsson vid hans tjänst hos Hushållningssällskapet, vad gällde planering av olika trädgårdsanläggningar och planteringar runt om i Värmland.

Andersson visade under hela sin skoltid i Karlstad prov på en utpräglad ledarstil. Det var alltid han, som tog initiativ både när det gällde allvar och upptåg. Nu skulle han leva livets glada dagar, var festfixaren och den store skämtaren. Vid ett tillfälle ville en kamrat att han skulle följa med på ett väckelsemöte i staden. Detta ansåg Andersson var ett ypperligt tillfälle att debattera och driva med predikanten. För Nils Fredrik var inte detta första gången en sådan händelse inträffade. Han satt på bänken och väntade på predikanten, som vanligt väl förberedd med motargument. Men denna gång hände något, predikanten hade fått förhinder och uteblev.

OMVÄNDELSEN

Sagt och gjort, snabbt utsåg han sig själv till predikant och fick tag i en bok författad av den amerikanska evangelisten Moody.

Pojken läste ur den amerikanske evangelistens bok och ledde det efterföljande bönemötet till stor uppmuntran för de församlade. Nils Fredrik tog sig själv av predikans ord och tillkännagav att han ville börja ett nytt liv. Han tog avstånd från sitt tidigare liv i mer eller mindre sus och dus till stor avsaknad för sina kamrater.

När han så avslutat skolan i Karlstad våren 1876 och återvänt till sitt föräldrahem i Svanskog hade hans tankar på att vidareutbilda sig till predikant och missionär formats i hans huvud. I Kristinehamn fanns Svenska Missionsförbundets ena missionsskola. Till denna skola sökte sig Nils Fredrik och började här sin utbildning redan vid höstterminen år 1876.

Under sin sommarvistelse i föräldrahemmet passade Nils Fredrik Andersson på att byta efternamn till Höijer i likhet med sin farbror.

MISSIONÄR I RYSSLAND

På missionsskolan i Kristinehamn formades hans tankar att gå ut som missionär alltmör. Efter skolan fick han möjlighet och blev Svenska Missionsförbundets förste missionär i Ryssland.

Under hans framför allt första tid i det främmande landet skulle det visa sig att han skulle få mycket stor nytta av sina kunskaper som trädgårdsmästare. Hans yrkeskunskap imponerade på olika myndighetspersoner, som han ebjöd sin hjälp, oftast helt gratis.

I gengäld lämnade de honom i fred i hans missionsarbete. Höijer gjorde ett antal resor till Ryssland och länderna kring Kaukasus. Efter 3 års arbete som missionär i fält fick Höijer sommaren 1883 tillfälle att återvända hem. Detta var för honom ett mycket viktigt besök, han skulle gifta sig.

Hans blivande hustru hette Anna Matilda Dahlman och var bördig från Östmarks socken i Värmland. Hon kom sedan att följa honom på många av hans resor i det väldiga landet i öst. Svårigheterna för missionärer att utföra sitt kall i det ryska väldet ökade alltmer, men Höijer klarade sig och fortsatte sitt missionsarbete. Höijer som hade ungdomens ledargestalt och äventyrlusta i blodet, hade siktet inställt längre österut, Kina. Han ville bli först även där. Många avrådde honom. Vid ett besök av honom i Stockholm hade han träffat den svenske forskningsresanden Sven Hedin, som för något år sedan hade rest samma väg som Höijer hade tänkt att taga. Här fick han nu värdefulla upplysningar om bl a möjliga resvägar.

En strapatsrik resa, först med tåg och därefter på hästryggen, förde honom och hans resesällskap slutligen över Tian-schans väldiga bergsmassiv fram till staden Kashgar, en av centralasiens äldsta städer. Öster om staden, som härstammade från Tang-dynastin, vilken härskade i Kina under 900-talet, utbreddes sig den stora oändliga öknen Takla Makan. Här hade Marco Polo passerat under sin berömda resa till Lob Nor, där även Sven Hedin hade varit.

Vid sin återkomst efter kinaresan till den ryska staden Baku fick Höijer reda på att han fått en son, som döptes till Walter. Höijer fortsatte sitt missionsarbete och besökte under sina resor många länder, bl a USA, under åren 1909-1910. USA:s västkust var ett av hans mål varifrån han 1921 gjorde en seglats över Berings Sund för att sprida sitt evangelium bland eskimåerna på den ryska sidan.

KATASTROF

Sin sista resa gjorde Höijer i maj månad 1925 med siktet inställt på ögruppen Diomederna. Resan slutade i en katastrof. Båten, som hette Ariel, greps av undervattensströmmar och gick på grund där den bröts sönder. Detta hände strax efter det att ögruppen hade passerats, ungefär halvvägs mellan Cape Prince of Wales på Seward-halvön i Alaska och den östsibiriska kustbyn Naukon belägen på södra delen av det ryska landområdet East Cape. En förbipasserande kustbåt Nome kunde bärja en del av de yngre passagerarna. Höijer vägrade att följa med. Efter några dygn räddades samtliga utom en person. Höijer var svårt medtagen och nedkyld när han med båt fördes ända till Seattle där han blev intagen på sjukhuset Swedish Hospital. Här avled han i sviterna efter båtolyckan den 25 november 1925.

Han blev begravd på kyrkogården i Seattle efter ett långt och händelserikt liv med 45 år som missionär i Ryssland och Sibirien.

Carl Eje Granquist skriver om sin morfar, som deltog i Carlstads-Gilletts första möte den 18 februari 1944 och som blev en av stiftarna.

Ritare Andersson på verkstan

Carl Eje Granquist

SKÄL TILL EFTERTANKE OCH BESINNING

Året är 1944. kriget har en allt klarare tendens. Tyskar och japaner skulle komma att förlora. Sverige skulle lyckas hålla sig utanför och dra fördel av sin intakta industri, tjäna pengar till politikernas folkhem, forma ett nytt och fräschare Sverige med sociala reformer och moderniserad bebyggelse. Samhällsomdanarnas välvilliga iver driver upp takten.

I vissa avseenden kunde det nog finnas skäl till eftertanke och besinning. Gärna nytt och modernt men i rimlig takt och omfattning för att samtidigt vårda stadens traditioner och hålla ett vaksamt öga på dess utveckling med bevarande av det som verkligt vore värt att bevaras. Några framsynta herrar med intresse för sin stads historia och utveckling, bland dem folkskolläraren Sigurd Gustavsson och industrimannen Curt Wennberg, resonerar om att skapa någon form av sammanslutning för att driva dessa intressen och skapa ett forum för opinionsbildande förslag och debattinlägg.

Sagt och gjort. De formulerar ett upprop att publiceras i stadens tidningar, vari intresserade kallas till ett möte på Stadshotellet fredagen den 18 februari på kvällen.

På verkstadskontoret hos KMW sitter denna förmiddag några tjänstemän och diskuterar under kafferasten. Någon refererar uppropet med dess kallelse och de kommer snart överens om att det nog ligger någonting i förslagsställarnas tankegångar. De beslutar att hörsamma kallelsen och går på kvällen till mötesplatsen Stadshotellet.

Ritaren och ingenjören Adolf Andersson är sedan sin pensionering från KMW för dussinet år sedan inte längre aktiv bland dem men likväl på sätt och vis en av dem genom fortsatt god kontakt.

Han har många vänner och bekanta och är fortfarande en uppskattad medlem i tjänstemannaklubben. Han fascineras av grundtanken för en förening eller ett gille som han förstår den av samtal och upprop och gör sällskap ned till Stadshotellet.

FÖRSTA MÖTET

Lektor Vendel, som har ombetts att leda mötet och konsul Curt Wennberg, som redogör för syfte och förslag till stadgar, får ett rungande bifall av ett 40-tal mötesdeltagare och när Adolf vandrar hem i sena kvällen, gör han det som en av stiftarna till det Carlstads-Gille, som snabbt skulle växa till en viktig opinionsbildare, så talrik att medlemsantalet med hänsyn till möteslokaler rätt snart måste maximeras till 300 för många år framåt.

Det visar sig, att Adolf är den näst äldste i den första medlemskaran med sina 77 år. Men han är kroppsligen i gott trim och andligen alltjämt synnerligen vital, klar i tanken och snabb i repliken. Förtroendeposter i Gillets ledning är inte aktuella. Det finns gott om folk, som är betydligt yngre, som kan och är villiga att ta hand om dem.

Carlstads-Gilletts stadgeenliga målsättning att sprida kännedom om stadens historia, slå vakt om värdefulla minnesmärken och verka för att historiska och konstnärliga krav beaktas vid framtida omdaning tilltalar som sagt Adolf, men det skall heller inte bortses ifrån att sista attsatsen i hög grad får hans uppmärksamhet, ...att genom sällskaplig samvaro uppliva minnet av märkliga tilldragelser och personligheter.

Han är ju född året efter branden i en liten stuga på fängelseområdet, där hans far Anders Nilsson var fängneknekt, och kan berätta

om ett tidigare Karlstad än de flesta. Genom arbetet på verkstads-kontoret, engagemanget i nykterhetsrörelsen, det egna husbygget 1902-1904 som en av pionjärerna på östra Herrhagen, ja genom sitt intresse för det mesta, som rör sig i tiden, har han kunnat följa utvecklingen i den växande staden och lärt känna så många karlstadsbor, att han minsann kan berätta. Men han kan också gärna lyssna och jämföra andras erfarenheter och tankar.

TROGEN MEDLEM

Adolf blir en av de trognaste medlemmarna i Carlstads-Gillet. I november 1952 återfinns han som 86-åring på NWT:s bild av mötesdeltagare på första sidan. Fyra år senare skriver samma tidning:

90-ÅRIG PIGG VETERAN VID VÅRLIG GILLESFEST

Carlstads-Gillet har kvar sin magnetiska dragningskraft – festsalen på Stadshotellet var fullsatt när åldermannen på torsdagskvällen öppnade förhandlingarna och bl a kunde peka på att man hade nöjet att bland de närvarande se gilletts äldste ledamot, ingenjör A Andersson, som inom kort tid fyller 90 år. Han har ej försummat någon gillnessammankomst hittills.

Adolf fullföljer sin närvarosvit in i det sista och när hans långa liv ändas sommaren 1960 sätts punkt för 94 aktiva och händelserika

levnadsår och 16 års engagerat medlemskap i Carlstads-Gillet.

Under tiden har han kunnat hälsa närbesläktade och välkända karlstadsbor välkomna i Gilleskretsen. I tur och ordning har de avgivit sina löften och intagits som medlemmar under Gillets solenna former. Nedanstående släktrad kompletterades vid Vårgillet 1999 med artikelförfattaren, Adolfs dotterson, som höll de nyintagna brödernas tacktal, vilket återges nedan.

GUNNAR GRANQUIST, 1893-1955. Kyrkogårdsföreståndare. Son till stadsträdgårdsdirektören Carl H Granquist. Gift med Adolfs äldsta dotter Anna. Medlem vid Höstgillet 1944.

JONAS CARLSTRÖM, 1888-1960. Disponent. Gift med Karin Granquist. Medlem vid Vårgillet 1945.

CARL-IVAR GRANQUIST, 1898-1973. Civilingenjör. Medlem vid Vårgillet 1945.

HENRY GRANQUIST, 1901-1992. Speditör. Medlem vid Vårgillet 1945.

BROR NILSSON, 1900-1953. Bankkassör. Gift med Adolfs dotter Adèle. Medlem vid Vårgillet 1947.

CARL EJE GRANQUISTS TACKTAL VID VÅRGILLET 1999

Herr Ålderman, ärade Gillesråd !

Å egna och övriga nyblivna Gillesbröders vägnar framför jag ett varmt tack för den ära och den glädje, som förunnats oss genom Rådets beslut att kalla oss till medlemmar i detta förnämliga sällskap.

Tillåt mig dessutom, herr Ålderman, att ta någon minut i anspråk för en kort personlig reflexion. Som sonson till stadsträdgårdsdirektören Carl Herman Granquist föddes jag en höstdag 1925 i den numera vackert och pietetsfullt renoverade huvudbyggnaden i Stadsträdgården, följaktligen klokt nog förklarad som byggnadsminne och räddad åt eftervärlden.

På såväl fädernet som modernet stammar jag från välrenommerade och på sin tid välkända karlstadsfamiljer och jag hade den ovanskliga förmånen att få växa upp i kretsen av en månghövdad skara av anförvanter i tre generationsled. Lägg därtill de många kamraterna och vännerna från pojk- och ungdomsåren i de härliga dåtida kvarteren på ärans och hjältarnas Herrhagen.

En trivsels och trygghets kuliss, en vacker väv av täta trådar. Men av förgängligt material och enligt naturens och livets villkor

allt glesare under årens lopp. Dessa trådar bidrog i hög grad till en kontinuerlig kontakt inte bara med dessa anförvanter och vänner utan också med staden som sådan. Eftersom jag inte fann min utkomst i Karlstad, nödgades jag nämligen att leva i "exil" hela mitt yrkesverksamma liv, för övrigt alltjämt som pensionär i Filipstad, men gudskelov har det ändock i alla år funnits plats för mig i Värmland, alltid med överkomligt avstånd hem till Karlstad.

Ett glesnande anförvanners nät kan inte ersättas men väl i ringa mån kompenseras genom andra trådar. Detta medlemskap i Carlstads-Gillet är en gyllene sådan, som verksamt bidrar till en hållbar väv av minnen med nya värdefulla inslag.

Sex anförvanter i två generationer före mig har varit medlemmar i Carlstads-Gillet, däribland min morfar, "ritere Anderschon på verkstan", KMW, Johan Adolf vid förnamn, och min far, trädgårdsmästaren och kyrkogårdsföreståndaren Gunnar Granquist. Är det underligt då om jag känner något alldeles extra, när också jag befunnits värdig detta medlemskap. Tack!

År 1765 utkom boken *Wärmeland* författad av Emanuel S Ekman. 1972 trycktes en facsimileupplaga på bokförlaget Rediviva med ett förord av Gösta von Schoultz. I detta beskriver han hur intresset för historia vaknade hos svenska folket under 1600-talet. I kapitlet om Karlstad beskrivs bland annat Gamla gymnasiet.

Gamla gymnasiet år 1765

Scholæ huset är utan tvifvel det, som näst Kyrckan måst bidrager till Stadens prydnad. Det är belägit gent emot Kyrckan på samma högd wid östra ändan af Staden. Det består af en alns tjocka utan-murar, 61 alnar i längden och 25 alnar i bredden, och har följande rum: Under sielfwa huset äro 6 stocken stora hwälfda Källare, hwilka gå under halfwa delen af huset, den andra halfwa delen står på sielfwa berget. Uti nedra wåningen äro utom en stor förstuga och lång sius gång efter längden af huset, 4 rum för Trivial Scholan, ett Auditorium för Gymnasium, twänne rum för Pedellen at bo uti til husets bewakning, samt kök för Observatorn. Uti öfra wåningen är ett stort Auditorium för Stiftets Prästerskap Reid des möten, Consistorii rum, des förmat och Archivum, ett större Gymnasii Auditorium, Bibliothek och naturalie kammare, samt trenne rum för Observatorn, utom förstuga och lång gång. Observatorium är öfwerst med tjocka murar och pelare ifrån grunden, och sedan med sina hwälf bogar updragit öfwer skurtaket, hafwandes en ren prospekt öfwer Horizonten på alla sidor. Ett wackert Bibliothek finnes nu wid detta Gymnasium, som hit skäncktes år 1756 af Herr Hofjunkaren Johan Adrian Rosenadler, hwilket af des fader den lärda och namnkunnige Stats Secreteraren och Censur Librorum Joh. Rosenadler blifwit samlat, at derigenom lägga grunden til ett nytt Bibliothek; genom hwilken skänck Gymnasium redan fått tämelig årsättning för den 1752 lidna förlust, genom det då warande Bibliothekets wädeliga afbränning. Äfwen har Herr Bruks Herren Johan Henr. Rappholdt hit skänckt Moreri, Bayles och Chauffepies stora Lexica, som icke litet pryda sitt rum och hedra sin gifware.

Grevinnan Charlotte von Gerdten har genom Gustaf Fröding fått oförtjänt dåligt rykte. Här berättar Johanna Magnusson sanningen om grevinnan på Gampertin.

I grevinnan Charlotte von Gerdten's fotspår

Johanna Magnusson

Jag vandrar längs de slingrande små stigarna. Det susar i de höga och mäktiga trädkronorna. Vinden sveper sakta över Drömmarnas sjö och viskar om en svunnen tid. Den viskar om romantik och glädje men också om hårda tider. Det är som om träden talar till mig där jag går i de djupa ravinerna. De säger att vi inte får glömma, att vi måste minnas och bevara. Minnas de historiska händelser och personer som en gång för längesedan präglade Karlstad och dess omnejd. Jag sätter mig på en parkbänk vid gårdsplanen och beundrar den historiska omgivningen jag befinner mig i. Det är här, på vackra Apertin, som jag börjar min resa. Jag ska skildra en stark kvinnas livsöde, en kvinna som det spunnits otaliga sägner och myter kring. I hennes närvaro blir resan både lycklig, sorgsen och beundransvärd. Låt mig ta er med på denna historiska färd, i grevinnan Charlotte von Gerdten's fotspår.

DEN STRÄNGA BARNDOMEN

Charlotte föds på slottet Long i Grums socken en vacker vårdag 1786. Hennes far är kaptenen Carl-Gustaf Löwenhielm och är gift med Sophie Wrangel. Charlotte har två yngre systrar och en bror. Brodern blir den fjärde i grevliga ätten Löwenhielm med förnamnet Carl-Gustaf.

Charlotte har ovetande ett mycket händelserikt och långt liv framför sig. Hon får dock en mycket svår uppväxt, som till viss del sätter sina spår. Barndomen präglas av hennes tyranniske och ibland sinnessjuka fader och den allt annat än ömma modern Sophie.

När hon är 12 år förlovat modern bort henne med den tjugo år äldre överstelöjtnanten Johan Adam von Gerdten. Charlotte blir förtvivlad. Johan Adam är enligt hennes bror en obetydlig och inställsam herre som gärna vill kurtisera många damer. Hon tigger

och ber till sin moder, som vid denna tid ligger allvarligt sjuk, att få slippa fästmannen, men modern är orubblig i sitt beslut: ” Du ska gifta dig med von Gerdten, så fort jag hunnit bli frisk”. Hon blir emellertid aldrig frisk utan dör år 1800.

Fadern blandar sig nu i saken och tar kontakt med Johan Adams fem år yngre bror Emil Adam, även han officer. Han skall försöka övertala Charlotte att ingå äktenskap med Johan Adam. Till en början för han lojalt sin brors talan, men ju fler gånger han träffar den vackra och intelligenta flickan, desto mer förälskad blir han och kärleken är dessutom besvarad. Men fadern sätter sig emot detta och det ska komma att ta ytterligare ett par år innan han ger vika.

Men så äntligen, på våren 1809 får Charlotte sin Emil Adam von Gerdten. Bröllopet äger rum vid Vigselplatsen på Apertin där Charlottes farmor, Sara Catharina, nu bor som änka. I och med giftermålet byter Charlotte efternamn från Löwenhielm till von Gerdten.

FAMILJEN VÄXER OCH FALLER

Charlotte och Emil Adam tillbringar några lyckliga år på Björsholm i Sunne socken. Deras familj börjar så smått att växa. Charlotte föder 1810 dottern Sara Augusta, året därpå dottern Emilie Charlotte och 1812 sonen Carl Adam. En lycklig tid infinner sig, trots att familjen skulle komma att genomgå två sorgetider tätt inpå varandra. Hon föder nämligen ytterligare två döttrar, Eva och Julie, men båda dör innan de hunnit fylla tre år.

Charlottes far är vid den här tiden svårt mjältsjuk och från och till sinnessjuk. Han är sängliggande hemma i bostaden på Long i närmare fem års tid.

År 1821 flyttar familjen von Gerdten till Apertin, som har upplå-

Grevgården vid Klarälvens vatten

GREVGÅRDEN

Grevgården ligger i kvarteret Almen, Karlstads äldsta bevarade stadsdel. Många stadshistoriker i Karlstad har forskat kring just Grevgården och dess uppkomst men det är lite svårt att exakt sätta datum på när gården uppfördes. Forskningen har försvårats avsevärt eftersom många viktiga dokument förstördes i branden 1865. Det mest troliga är att den uppfördes i mitten av 1700-talet av Charlottes farfar greve Carl-Gustaf Löwenhielm.

Efter Charlottes död, 1875, auktionerades Grevgården ut den 22 november samma år. Det blev två auktioner under denna dag. En vid middagstid som innefattade boningshuset, uthusbyggnaderna, närliggande tomter samt en del skogsmark i Segerstad socken och Sörmon. Senare på eftermiddagen gick konstföremål såsom antika möbler, antikt porslin och tavlor under klubban.

Under åren har Grevgården genomgått ett flertal renoveringar och ombyggnationer. År 1927 fick gården den ungefärliga exteriören den har idag. Gården är nu återigen rödmålad, vilket var ursprungsfärgen, under ett antal år var den nämligen vit. Än idag är också det uthus som 1879 byggdes av landssekreteraren Varenius bevarat. Både uthuset, kallat Stallet, och Grevgården består idag av hyresrätter i olika storlekar.

Den platta av metall som satts upp på Grevgårdens vägg genom Karlstads kommun och Carlstads-Gillet

tits åt dem av den nu 82-åriga farmodern Sara Catharina. Hon själv har slagit sig till ro på Grevgården i Karlstad. 1826 dör Sara Catharina i sitt hem. När även Charlottes far dör år 1839 blir makarna von Gerdt till fulla ägare till Apertin. Detta år blir ytterligare en tragisk tid för familjen, framför allt för Charlotte. Maken Emil Adam är vid dålig hälsa, han blir både folkskygg och mjältsjuk. Charlotte försöker så gott hon kan att sköta Apertin och dess ägor.

Den 7 maj 1839 kommer sonen Carl Adam på besök till Apertin.

Den dagen slutar oerhört tragiskt. Av hjärtesorg skjuter Carl Adam sig själv på ett rum i Kavaljersflygeln. Händelsen går Charlotte hårt till sinnes och hon drabbas av ett antal nervsammanbrott. Åren av sorg fortsätter, maken Emil Adam dör 1844 efter flera års sjukdom. Charlotte har nu vid 58 års ålder mist tre barn och sin älskade make.

LIVET I KARLSTAD

Som änka spenderar Charlotte allt mer sin tid på Grevgården i Karlstad. När snön börjar falla i november far grevinnan från Apertin i sin stora täckta vagn, som i Karlstad kallades för sjuglasvagnen och är förspänd med ståtliga vita apelkastade hästar. Här i Karlstad har hon närmare till sina kvarvarande barn och även till sin bror och syster.

Charlottes bror var generallöjnant och reste land och rike runt. Han bodde vid sina besök i Värmland på Long men också på Klaraborgs herrgård som han uppförde 1849. Syskonens ägor i Karlstad stötte alltså intill varandra. Systemen Agneta, gifte sig med friherren Carl Cederström och bosatte sig på Bråte gård i Segerstad. Charlottes ena dotter, Sara Augusta, hade gift sig med majoren och bataljonschefen vid Livbevärsregementet Otto August Malmberg. De bodde på herrgården Lilla Våxnäs. Här tillbringade Charlotte många födelsedagar tillsammans med barnbarnen.

Under tiden Charlotte bodde på Grevgården hölls eleganta middagar, supéer och baler. Precis som hennes farmor ett antal år tidigare gjort, förde hon stort hus i den äkta värmländska stilen. Det lagades väldiga mängder mat som förvarades i förråd på Apertin. Men emellan de glada och frikostiga tillställningarna är Charlotte ensam med sin piga Lisa på Grevgården. Det är med mycket vemod och känsla hon skriver till sin bror i Göteborg den 4 april 1846: ”Min gode Carl, min födelsedag tillbringade jag tyst och stilla hos barnen vid Våxnäs, där helt oöverlagt en angenäm aftonstund firades genom förnyandet av några för mig så glada ungdomsminnen, ett eko från lyckliga dagar, genom de klara väljudande ariorna ur Oedipe, Roméo et Juliette m fl, vilka Augusta sjöng och ackompanjerade sig på pianot”. Efter dessa melankoliska rader skriver hon om vardagens händelser och betraktelser, om allt från järnpriserna till fasttinget.

Charlotte hade genom åren blivit en mycket kunnig dam och talade både engelska och franska utan problem. Syskonen hade genom åren flitig brevkontakt, det är dock endast Charlottes brev som finns bevarade, med undantag av något enstaka från brodern. I det senast daterade brevet 17 maj 1858 skriver Charlotte: ”Min käre Carl! Som du igår nämnde att du hade något gödsel till överlopps, torde jag kanske få köpa några lass, om du vill vara så god att tillsäga din gårdsdräng därom och utsätta priset därpå, då detta kanske finge bli avräkning på vår potatishandel? Ett par ord till svar önskar din vän Charlotte.”

Men det kom aldrig något svar. Brodern dog på Long den 18

Charlotte von Gerdten på äldre dagar

maj 1858. Det är både rörande och sorgset att läsa dessa känslofulla brev som Charlotte skrev till sin bror. Hennes liv verkar till stor del präglas av sorg. Endast två år före sin brors död, hade hon också mist sin yngsta syster Sophie.

Livet i Karlstad går dock vidare, mycket tack vare barnen och barnbarnen. Charlotte hjuder ofta barnen på bakelser och andra godsaker, vilket är mycket uppskattat. Men sorgens tid skall åter komma. År 1860 dör dottern Sara Augusta Malmberg på Lilla Våxnäs. Förlusten av sina nära och kära gör att resorna från Apertin till Grevgården blir allt färre. De nu korta vistelserna i Karlstad fylls av vemod och saknad. På ålderns höst föredrar Charlotte att stanna på sitt Apertin.

TIDEN EFTER BRANDEN

Söndagen den 2 juli 1865. Den förödande brand som drabbar Karlstad ödelägger nästan hela staden. På Apertin sitter Charlotte och mottar det förfärliga beskedet. Hon är nu en gammal dam, nästan 80 år. När den resande kom med budet på måndagen hade Charlotte ivrigt frågat: ”Blev då inget skonat?” – ”Jo, biskopsgården, hypoteksföreningen och alla husen västerut om grevinnans gård, och så Våxnäs, Sandbäcken...”

För att hjälpa befolkningen i Karlstad skickar hon matvaror och pengar in till staden, allt vad hon just då kan få ihop. Att grevinnan skulle vara en snål och grinig gammal dam, som Gustaf Fröding en gång påstod, förefaller vara helt påhittat. Efter en tid bad Fröding

Växnäs herrgård

VÄXNÄS HERRGÅRD

Växnäs herrgård har en lång och brokig historia bakom sig. För att förenkla det hela har jag valt att nämna lite om gårdens glansdagar. Den perioden infann sig under den Malmborgska eran. År 1831 köpte Emil von Gerdtén, som var make till Charlotte, Lilla Växnäs. Han överlät emellertid egendomen till svärsonen och generalmajoren Otto August Malmborg, som året innan hade gift sig med makarna von Gerdtens äldsta dotter Sara Augusta. Otto August lade ned betydande kostnader på upprustning och förbättringar av såväl byggnader som jordbruk. En akvarellmålning från 1850 visar att huvudbyggnaden då bestod av två våningar. Nedre botten hade små spröjsade fönster och en tillhörande veranda med en övre balkong som vilade på pelare.

Familjerna på Lilla Växnäs, Grevgården och Klaraborg var nära umgängesvänner och det hölls ofta ståtliga middagar med gäster som anlände i vackra droskor. Otto August dog 1864 på Lilla Växnäs efter en tids sjukdom. Fyra år tidigare hade han mist sin fru Sara Augusta i tyfoidfeber. De är tillsammans med fyra av sina barn begravda i den stora familjegraven på Gamla kyrkogården.

Växnäs herrgård finns kvar än idag, omgivningarna är dock ej lika vackra som de en gång var. Granne med herrgården ligger nu det väldiga byggnadskomplexet Karolinen och förstör lite av gårdens bevarade charm. Delar av det utseende som gården har kvar i våra dagar utformades genom tillbyggnad år 1895. Idag är inte herrgården ett enfamiljshus, utan består av hyresrätter och kontor.

också om ursäkt för sin dikt ”Grevinnan på Gampertin” och hävdade att den inte handlade om Charlotte.

Åren går och ett nytt Karlstad byggs upp. Charlotte är mycket sällan i stan. De få gånger hon är där, vandrar hon genom de tysta rummen i Grevgården. Det enda ljudet som hörs är det tickande ljudet från vägguret i den stora salen. Omedvetet stannar hon till vid den stora väggspiegeln med det vackra förgyllda konsolbordet, men hon vänder hastigt bort blicken. Det är som om hon inte vill visa inför alla dessa vackra föremål att hon blivit så gammal. Alla dessa saker påminner om forna tider.

Hon fortsätter in i sängkammaren. Där stannar hon och betraktar den tunga empiremöbelen i mörk mahogny. Hennes tankar går till hösten 1850 då den kungliga familjen var i Karlstad på besök. Kungen och arvringsarna bodde på biskopsgården, drottningen och prinsessan på residenset och kronprinsen och kronprinsessan hade tagit in på ”grevinnan Gerdtens hotell”. Charlotte ler, för så förfinat hade man nämligen skrivit i tidningen. Hon ler igen och tänker: ”Jag var bara sextiofyra år då och kunde göra hovnigning utan att tveka och vackla”. Hon tänker vidare: ”Det var sista gången det här rummet användes och det kommer aldrig mer i min livstid att brukas som det gjorde på den tiden”.

Nej, här ville hon inte dö, det skulle vara för tungt att dö här bland det förgångnas alla minnen. Nere i matsalen står den gamla flygeln bristfällig och ostämd, tyst och ihopfälld sedan dottern Augusta för alltid gått bort, nej, här skulle hon inte dö i tystnaden och saknaden. Så blev det heller inte. Lördagen den 29 maj 1875 avlider Charlotte von Gerdtén stilla på sitt Apertin. Hon begravs den 10 juni i Kils kyrka och gravsättningen sker i gravkapellet på

Klaraborgs herrgård

Kils gamla kyrkogård. Bredvid sin man får hon här den sista vilan efter ett oerhört långt och sorgset liv. Charlotte kom att överleva sin man, alla sina syskon och fyra av sina älskade barn. Den enda ur hennes familj som var i livet vid hennes bortgång var dottern Emilie Charlotte som avled 1894.

SÄGNER OCH MYTER

Otaliga är de sägner som knutits till grevinnorna Löwenhielm. Folkfantasin har skapat begreppet ”gammalgrevinnan” av Charlotte och hennes farmor Sara Catharina. Det sägs att de inte funnit ro i sina gravar. När midnattstimmen slagit på Apertin, lämnar gammalgrevinnan d ä, dvs Sara Catharina, sitt rum innanför Riddarsalen för att vandra uppför den smala och trånga trappan som leder upp från silverkammaren till övre våningen. Det är många som under de senaste decennierna mött henne, eller hört frasandet av gammalt siden skrida fram över golven på Apertin. Gammalgrevinnan d y, alltså Charlotte, sägs ha beskådats på natten då hon lämnar huvudbyggnaden för att bege sig till den stora fatburen som står i trädgården. Ja, sägner eller inte, något mystiskt verkar vila över de gårdar som grevinnorna en gång i tiden befann sig på. Jag känner folk som bedyrar att det fortfarande spökar på både Grevgården, Apertin och Våxnäs herrgård. Personligen tror jag att Charlotte och hennes farmor är som de väldiga viskande träden i Apertins raviner. De vill liksom träden säga oss att vi inte får glömma, att vi ska bevara och minnas. Bevara deras historia och minnas deras liv.

KLARABORG

Omkring år 1849 hamnade området vid Klaraborg i Charlottes brors, generallöjtnanten Carl-Gustaf Löwenhielm, ägo. Under de följande åren lät han bygga upp det vackra herresätet Klaraborg. Han var då Sveriges mest betydelsefulla man i främmande länder och hade nära kontakt med det svenska hovet. Han hade redan vid unga år träffat prins Oscar, sedermera Oscar I, och var under en tid kammarherre och kavaljer hos honom.

Kontakten med kungligheter, furstar och tsarer gjorde att livet på Klaraborg allt som oftast var oerhört ståtligt och festligt. Folket i Karlstad fick ofta beskåda livréklädda kuskar som körde högtidsklädda gäster till stora baler och middagar på herrgården. Och visst blev det uppståndelse när syskonen Löwenhielm besöktes av kungligheter på både Grevgården och Klaraborg!

Idag är det inte så mycket kvar av det ursprungliga Klaraborg. Det som består är själva T-formen på byggnaden. Formen fick Klarborg genom att det byggdes ihop med det dåvarande brännerihuset. Under senare år har man också tagit fram den dekor över fönstren som faktiskt fanns där redan under Carl-Gustafs tid. Efter Carl-Gustafs bortgång 1858 blev Klaraborg både sinnessjukhus och fattigvårdsinrättning.

Två verkliga Gille-medlemmar: Olov Wennberg och Lennart Hemmingson stärker sig före maten

Höstgillet den 19 november 2003

– en bildkavalkad

Per Berggrén

På kvällen den 19 november firades 2003 års Höstgille och drygt 130 av Carlstads-Gilletts medlemmar hade infunnit till Grands matsalar. Det stora dragplåstret denna afton var förre kulturchefen i Karlstad, Kjell Fredriksson, som i ett mycket uppskattat föredrag talade över rubriken *Att tänka på när Karlstads 1900-talshistoria skall skrivas*.

Intresset för Carlstads-Gillet är fortfarande stort och inte mindre än 18 nya medlemmar invaldes. Av dessa var glädjande nog fyra kvinnor, vilket innebär att redan efter ett år ett tiotal kvinnor finns med i Gillets medlemsförteckning.

Förhandlingarna var snabbt avklarade under åldermannen Leif Altes säkra ledning. Rådsmedlemmen Göran Engström, som efter

två år lämnade Rådet, avtackades med blommor. En av hans stora insatser har varit att skapa en mycket informativ hemsida.

Ett nittiotal medlemmar kvarstannade efter förhandlingarna för att delta i den efterföljande middagen. Före måltiden, en riklig buffé, som dukades upp efter ommöblering i matsalen, fick medlemmarna tillgång till baren och därmed också möjligheten till samspråk med nya och gamla vänner.

Höstgillet blev en lyckad kväll med stor uppslutning, effektiva förhandlingar och god förtäring. Det märktes att medlemmarna trivdes i anrika Grands matsalar med hög stämning som följd. När man lämnade lokalerna kunde man se fram emot nästa möte, Vårgillet, som även är Carlstads-Gilletts 60-årsjubileum.

Nyvalde medlemmen och kvällens föredragshållare, Kjell Fredriksson, i samtal med Hans Ericsson och Ragnar Hedin

Bo Länsberg och Matz Berg

Sven Maechel tillsammans med nyvalda Rådsmedlemmen Lena Maechel och vice äldermannen Martin Edman

Uno Lindgren och Inge Nilsson tar en öl.

Gilletts arkivarie, Andres Blomqvist, trivs tillsammans med förra äldermannen Per Jan Wållgren och förra rådsmedlemmen Lars Miliander

Arne Eklund och Lennart Mossberg hade en trevlig stund tillsammans före maten

De vid Höstgillet nyinvalda medlemmarna: Lars Wendel, Anders Jonsson, Tage Nilsson, Tommy Springer, Lars Thorén,

Maj Bylock, Robert Braunerhielm, Sven-Axel Bergstrand och Reine Axelsson på väg in för att upptas som medlemmar

Hasse Ericsson, Inger Berggrén och Benkt Eriksson efter förhandlingarna

Skaparen av Carlstads-Gillet's hemsida, Göran Engström, avtackas av äldermannen Leif Alte

Skrivaren, Erik Hellberg, överlämnar Carlstads-Gillet's diplom till Robert Braunerhielm, Sven-Axel Bergstrand, Reine Axelsson, Sigvard Andersson (skymd), och Inger Andersson

Bengt Jakobsson, Kjell Fredriksson, Dan Eklöf, Roger Edqvist, Lars Dahlgren, Gunnet Dahlgren, Maj Bylock, Robert Braunerhielm, Sven-Axel Bergstrand, Reine Axelsson och Inger Berggrén. Inger Andersson och Sigvard Andersson hamnade utanför bilden

Höstgillet 2003 samlade nästan 140 medlemmar med många kända namn

B PORTO
BETALT

Avsändare: Carlstads-Gillet
Kungsgatan 7
652 24 Karlstad

DEN GAMLA SLUSSVAKTSTUGAN

Slussvaktstugan vid Prämkanalen har fått nytt liv. Huset har rustats upp och inretts till kafé. På ena väggen hänger den gamla skylten Slussvakt som lånats av Carlstads-Gillet. Byggnaden fungerar också som möteslokal och föreläsningssal för mindre sammanslutningar.

**Karlstads
Glasmästeri**
Sågervägsgatan 4 (intill Fiska)
054-85 30 40

Uterum & Glaspartier

Egen tillverkning efter
Dina önskemål!

Trycktjänst

krwa foto